

Pilipinas: Kabpaminasa nu isa a pendatu a pamilya, su gobirnu na aden lakitlambay nin

Salagun mapasad so kinapangimatay, Nia det na patelenan ni Aquino so dala kitabin a kapedsaged sa sinapang, tugituken su private armies

(Manila, November 16, 2010) – Isa a pendatu a pamilya sa laya na pilipinas sa Mindanao i menggula (penggula) sa kabpangimatay endu kadalwakan sa masiken dua pulo lagon, a aden kun lakitlambay nu kasundaluan nu gobirnu endo su (enggo sa) egkangaunotan, pidtalu nu Human Rights Watch kanu report nin saguna. Nakasalagun sa kinapasad nu kinapamuno sa 58 a taw sa probinsya na Maguindanao a ipedsendit sa pamilya Ampatuan enggu so mga “private armies” nilan kanu November 23, 2009, su gobirnu na migkulang su kinatugitok nilan kanu entuba a mapasang a nanggula, a nialon minggula na (nu) su mabagel (mabagal) a pamilya, katelenan su kadalwakan nu mga ebpamangami sa sinapang atawaka katelenan su lalan na kakwa sa languntaman (kagamitan) sa kambunua.

Su 96-bilangan a tudtulan (page a report), “‘Silan i kigkwan sa mga taw’: Su manga Ampatuan, su manga Taw Nilan a Bamangami sa Sinapang a Supultadu na Gubilnu, endu su manga Kabpangimatay sa Laya na Pilipinas,” ipabpagilay su kinaludzo endatu nu Ampatuan, apeg su kinanggula sa kadelwakan, kina lanag nu kadatu nilan, enggu kinapangawa nilan kanu pakaangga (kinaawa nila sa makapelen) sa kandatu nu kanilan a pamilya. Nia nin nabpunan na su nakawalo-pulo a kinapangingidza, apeg den su mga taw a aden lakit lambay nen (kanilan katawan) sa kasundaluan nu pamilya Ampatuan, mga nandalawakan nilan enggu mga nakailay sa mga kadalwakan.

“Su kinapangimatay sa Maguindanao na kena nabpapalna (normal) a nanggula, ugaid na mga sumpat nu langon nu dala madzuliman a kinapangimatay enggu ped pan a mga kadalwakan,” pidatalo ni James Ross, legal and policy director sa Human Rights Watch. “Sa nakadua-pulo lagon na su Ampatuans na minggalbek sa kabpaminasakan ped su “private army” a nia lon ebpangulo na su kapulisan enggo kasundaluan a bagami (midatapik) sa sinapang ebpun gobirnu.

Su kapedzuliman sa kinapangimatay kanu November 2009, su Human Rights Watch na minangay sa Mindanao endu nangingidza sa madakal den a kinandalwaka a pakasendit sa Ampatuan, ped den su 50 a kinapangimatay, kinapakasakit, kinandalwaka sa mga babay enggo kinapagena sa mga taw. Su nia ba a nanganggula na inipailay nin su di egkatelenan a kadalwakan, nia nin upaman nasu kinapanin-so a mayatakon sa silan i minomba sa Ampatuan kanu 2002.

Su niaba a tudtulan (report) na pidsinantalín sa (so) panun i kinaenggay (kinanggay) nu kasundaluan enggo kapulisan sa bagal kanu Ampatuan, mga namakabago a sinapang, enggu Kinaenggay (kinanggay) sa mabagal a kelong sa di silan masugat na kaso. Kadakelan kanu mga ebpamangami sa sinapang na mimburo bun na pulis, sundalo atawaka mga taw a ebpamangami sasinapang a sinugutan nu gobirnu, apeg den su mga CVOs endu mga CAFGUs.

Su kinatindeg endu kinagkasela nu Ampatuan a tinabangan nu presidente nu pilipinas kanu timpo nu kina-masakar a si Gloria Macapagal Arroyo, a mingguna kanu madakel a boto a initabang nu pamilya enggo midatabang bun sa kinabuno kanu mga lumpukan (grupo) nu Moro

sa Mindanao. Kanu kinakamal ni Arroyo, su mga militia forces na aden nauget a katudtulan sa kinatalesak nilan sa kawagib nu mga taw sa Pilipinas, migkabagel pan sapab sa kinabpapasa sa mga sinapang kanu mga egkangaunutan sa baba enggo (eggu) ped pan a mga tabang. Migkulang bun su kamal sa ilaynin su daladen nabputusanin a mga kinatalesak sa kawagib: kanu lagon a 2002 si Arroyo natawanin su 33 a kinapangimatay a nialon kon minggula nasu Ampatuan, ugaid na dala pinggula nin.

“Su pamilya a nia upaman nasu Ampatuan na ginamitin su mga nguda nin a ebpamangami sa sinapang endo (para) makandalwaka enggo matulayunin su kamal nin,” pidtalo ni Ross. “Su gobirnu na nasisita i katelenanin i maped sekanin sa problima sa nianin det a enggulan na katelenan su kabpagami sa sinapang enggo makapadsala nin su entayn i mindalwaka.”

Human Rights Watch na pidtalonin na su pulis, Justice Department eggu ped pan a mga upisina na gobirnu i nauget den na (i) dili nin pedtugituken su mga kadalwakan a pakasendit sa Ampatuan. Nia nin padza, su pamilya na nia nilan kataw na silan i mapulo pan kanu kitaban enggu dala gilek sa makapamayad.

Su nanggula a kina-masaker enggu su mga katigan a natalima nu Pilippinas ebpun (bun) sa lio na inged, su gobirnu na sinegkem nin su mimbru nu pamilya Ampatuan a egkasenditan sa kinapangimatay, kaped su andang a gobirador nu Maguindanao a si Andal Ampatuan Sr. enggu si mayor Andal Ampatuan Jr., a sekanin i muna-muna a egkasenditan. Isa katigan ebpun sa gobirnu a nakasampay sa Human Rights Watch, na endu sigkema nu mga egkangaunutan si Ampatuan Jr., sa kinapasad den nu masaker, na inidza nin, “endaw ako nu ipedtumpa a hotel?”

Su gobirnu na pigkasoan nin den su 195 a taw sa kinapangimatay, kaped den luba su 19 a sampay saguna na pedtalagoy pamun so kaso, ugaid na aden pan 115 a ebpamagena.

Pidtalo nu Human Rights Watch i su sabapan nu nia ba a kinapangimatay enggu dala egkatamananin a pengguna kanu mga militia forces na dili egkanggan nu gobirnu sa kapasadan. Su mga nguda nu Ampatuan a ebpamangami sa sinapang na isa bu sa labi magatos (100) a private armies a nialon kalangan na aden sa saka-pilipinas. Su kadakel enggu mga sinapang na egkalimitan bu sa kapegkagaga nu mga kamal sa baba sa kagastu nilan sa mga kanggalbek. Su midtundog-tundog a kamal na dala nilan mapenda enggu makapangawa (makapawa) su nya ba a militia forces, a pidtalo kanu dalem nu 1987 a kitaban nu Pilipinas atawaka matutigitok enggu makapadsala su dili pakadait a enggulan nu silan anto a peg-kontrol, sinapang, enggu ebpawang sa silan bu i engguna lon.

Su Human Rights Watch na pinasabutanin kanu bago a presidente, Benigno Aquino III, sa inggulalan nin su pasad'in sa kanu nangagkedan (nabiktima) nu masakar sa Maguindanao enggu ped pan a kinatalesak sa kawagib, sa nianin edtalun sa NBI na yuna nin so katugitukin sa mga kadalwakan nu Ampatuan enggu su mga nguda nin a pedsaged sa sinapang. Nasisita na enggulanin su pasadin a yawa su private armies sa nianin ukit na isapal su languna paramilitary enggu militia forces sa Pilipinas. Enggulanin so kaawa sa kapegkadakel nu mga sinapang a pakapadsinapang sa liu pan sa mga professional national security forces.

“Su gobirnu na ilaynin i mapait a natamanan nu dalpa kanu kinamasaker sa Maguindanao sa mabaloy a ludzuan nu kapanggenatin (kapangenggatin) sa kaawa sa private armies enggu tanggitenin su languna minggula sa kadalwakan sa makapamayad silan.

Accounts from “‘They Own the People’: The Ampatuans, State-Backed Militias, and Killings in the Southern Philippines”:

“[Pagubay] nakauma sa walay enggu pidtalon nilan salaki i inimatayan silan. Su ina enggu wata mama bu i dala matay. Su minggula lon na mga taw ni Datu Kanor, pedsaligan ni Datu Unsay [Ampatuan Jr.] Aden nakailay enggu nakakilalalon.”

—Isa babay na si kaluma nin enggu pitokataw a mimbrow nu pamilya, apeg den su sapulo enggu dua i umol a wata mama, na inimatayan nu Ampatuan kanu 2008, kanu timpu a ebpagagani sa palay.

“[Aden isa a gay, Ampatuan, Sr] na inidzanin kanu langona pakattin enggu pagali nin lusa dalpa nilan (siya kanu kinandidilimudan). Linemu ako sa entuba a dalpa... Sinemagad su kutika nakakineg ako sa ebpelalis. Egkagilekan ako ebpelio ka endu ko egkailay ngin i egkanggula. Na nakineg ko den su uni na sinso (chainsaw) enggu pedtawl a mga taw... Nakineg ko I pedtalon nu mga taw, “taman na dili nu edtalon entayn i mga kapedo, di nami telenan i nya ba.” Nakineg ko bon, “tabang, tabangi kami nu.’... nataggu sa ginawa ko i minatay den silan nu sinso (chainsaw) kanu namba a magabi, madakel pon i pedtawl a mga taw a nakineg ko enggu uni na sinso (chainsaw) taman sa dala den egkakineg ko.

—A resident of Shariff Aguak, Maguindanao, describing an incident in 2002.

“Egkagilekan kami sa ka-file [kapanudtol (complain) sa mga kinapangimatay] kagina kanu entuba a timpo na langona na upisina na gobirnu na siya kanu endaw i kiog nu Ampatuan. Dala pakatika pegkaso kagina si Datu Andal na mana bon manaot a presidente.”

—A man who witnessed the killing of two of his relatives, Mamasapano, Maguindanao.

“Di ka ma-regional director [a pulis] amengka di nengka unotan i atulan (kalilian) nu gobirnu nu Ampatuan. [Mapulo nu pulis] na nasisita i menggay sa 50 a sinapang [sa Ampatuan] amengka miog maregional director, ped den sya ba su M14s, M16s. Isa [oras]... Nangeni silan sa 700 asinapang... Su van a pinagedan sa sinapang na linemudep sa kampo, pilaka oras bu inunutan nu mga pulis ebpun sa Maguindanao, inenggiti sa walay na Ampatuan.”

—Pulis a nakanggalbek sa Maguindanao sa nauget a lagun.